

Alenka Urh

Marjana Moškrič:
Sanje o belem
štrpedu.

Maribor: Založba Litera, 2016.

Izmed vseh simbolnih izboljševalcev sveta, kar jih je skozi zgodovino porodila človeška misel, se pravi mitoloških, religioznih, filozofskih in umetniških, odrešenjskih, cikličnih, razsvetljenih ali pravljčnih, o belem štrpedu ne slišimo prav pogosto. Kožuščkast polhov trup, sokolja krila in prav takšne oči, iz ušes pa mu moli jesenovo listje – s temi atributi deluje nenavadno, nekako zmašeno skupaj, in tudi njegovo ime med vsemi drugimi soteriološkimi nazivi te baže morda ni najbolj blagozveneče. Štrped. Pa vendar utegne biti ravno to (po zunanji podobi) eklektično bitjece, ki ga najdemo v pripovedkah iz Podgorskega Krasa in Čičarije, tisto, kar sodobna družba potrebuje in kar ji še lahko prinese neko kolikor toliko veselo oznanilo.

Štrped, ki se je kot simbol upanja in predvsem etičnega delovanja naselil v najnovejšem mladinskem romanu Marjane Moškrič, večkrat nagrajene in mladim bralcem dobro znane avtorice, namreč ne izboljšuje sveta namesto ljudi, temveč stavi na človeka, ta mali nori optimistični hazarder. Nena- vadni kožuharček v romanu ne nosi sveta na svojih krilih, ga ne ustvarja, ureja ali vseprisotno opazuje, nič ne obljublja, ne kaznuje niti ne deli od- pustkov. On preprosto *je*, kjer so ljudje dobri, in ga *ni*, kjer so slabi, potem

pa naj vsak samemu sebi pripiše. Osnovno etično sporočilo, ki ga v romanu posreduje, je: nesrečni človek, zbudi se, šele ko boš delal dobro in se za dobro tudi boril, bo svet lepši, ta svet *tukaj in zdaj* in ne *tam in potem*; kajti če boš delal slabo ali pa venomer zgolj resignirano stal ob strani, štrpeda ne bo in vladali bodo puščobni mrak, mraz in žalost. Črna tema, strm breg, pada grozen črn sneg... se skozi delo sila tesnobno in strašljivo ponavlja nekakšna mantra propadajoče realnosti. In res, na spolzki strmini smo, vsi skupaj, a se tega vse premalo zavedamo, je Moškričeva v zanimivo in za mladega bralca vsekakor aktualno ljubezensko zgodbo vkomponirala svoja družbenokritična razmišljanja. Enim vse in drugim nič, ampak tako vendar ne bo šlo v nedogled, razen če je nerealistični in perverzni cilj samooklicano najvišje razvite živalske vrste ta, da bo na koncu ostal en sam poslednji srečnež, ki bo imel vse, bo vse in ki se bo do smrti človeštva napajal v blodnjah megalomanske solipsistične naslade, dokler ne bo na koncu utrujen od svoje mnogoedinosti umrl na kupu razvrednotenega zlata, če pustimo, da nas razmislek, ki ga je prinesel beli štrped, odnese malo predaleč. Zakaj pa ne, saj ima tudi dobri beli polhec krila! In sploh, zakaj bi delali le slabo samo zato, ker lahko, ko pa se da iz istega preprostega razloga delati tudi dobro, se sprašuje tista plat besedila, ki sili iz platnic in podaja družbeno relevantno sporočilo. Ljubezen zaradi ljubezni same, dobro zaradi dobrega, to je štrpedov kategorični imperativ, pa naj zveni še tako tautološko. Konec koncev, katera ideologija pa ne, le da se ta, torej *delaj dobro zaradi dobrega samega*, zdi takšna, da se je ne da obrniti in spreverniti, ravno zato, ker nima razlogov izven sebe in torej ne more postati predmet pogajanja ali trgovanja.

Če idejnemu ozadju romana dodamo še prvi plan, gre za povsem realističen mladinski roman. Iz opisanega alegoričnega ozadja se namreč prepričljivo razrašča realistično zastavljena večplastna zgodba o težavah odraščanja, odtujenosti, otopelosti in drugih simptomih sodobne fiziognomije medčloveških odnosov ter o njihovem protipolu ljubezni, prijateljstvu, solidarnosti, strpnosti in medsebojnem spoštovanju. Povsem vsakdanje mladostniške težave, povezane z vključevanjem v družbo, občutkom sprejetosti in pripadnosti ter prvimi kobacavimi koraki v iskanju lastne poti, torej vse tisto, kar med množico drugega sodi v interesni horizont najstnika, je uokvirjeno z univerzalnejšo problematiko sodobnega sveta. Sinkretični žanrski preplet delo postavlja nekam v bližino mladinskega problemskega romana s poudarjeno ljubezensko zgodbo in nekoliko manj razvidnimi, a za samo pripoved nič manj bistvenimi elementi napete kriminalke. Ena glavnih tem v romanu je revščina oziroma, bolj rečeno,

razkol med tistimi, ki imajo vsega preveč, in tistimi, ki jim vsega manjka, kar sicer (po ugotovitvah Gaje Kos) ni pogosto centralna tema domačih problemskih mladinskih romanov, zato pa toliko pogosteje nastopa kot spremljava drugim tematskim poudarkom.

Bralcu se zgodba ponuja skozi pripovedovanje štirih prvoosebni pripovedovalcev – Šone oziroma Sonje, Sineta, Olma in Sabe. Prvi trije prijatelji iz revne in žalostno propadajoče Cone, nekdanje nerazdružljivi, vzneseni, pobalinski borci za svobodo, enakost in bratstvo, prava štrpedova bratovščina; in Saba, edina prvoosebna predstavnikinja čez vse mere razkošnega in bahavega Zelenega Gaja, kjer se na prvi pogled cedijo le med, mleko in hinavščina. Ravno zato je Sabin prispevek k zgodbi, čeprav mu je v primerjavi z ostalimi pripovedovalci odmerjenega precej manj prostora, še kako pomemben, prikaže namreč drugo plat medalje, ki razkrije, da ima vsaka medalja v resnici vsaj tri plati, še posebej, če se tiče odnosov med ljudmi. Avtorica izkoristi vse možnosti kompleksne značajske analize in se večinoma uspešno izogne črno-belemu slikanju, ki v romanih tega žanra (ali bolje, tega skupka žanrov) sicer ni redkost. Junaki so avtentično karakterizirani, prepoznamo jih tako po značilnem govoru kot po razlikah v čustvovanju in senzibilnosti za določene zunanje impulze. Podobno prepričljivo je prikazan tudi njihov razvoj od otroštva do najstništva (v tem pogledu v besedilu najdevamo medle obrise razvojnega romana) ter povsem nov nabor problemov in dilem, s katerimi se zdaj soočajo. Razdrobljena naracija pušča odprta številna mesta, resnico oziroma resničnost pa prikazuje v vsej njuni večplastnosti, relacijskosti in relativnosti glede na zamike v gledišču opazovanja. Poleg tega poskrbi za skrivnostno, mračno vzdušje, kar dodatno napne strune dogajalne linije. *Kdo se boji črnega moža?* in kdo sploh je črni mož? Kdo piše zloveščne napise po Coni, kaj se dogaja za zidovi temačnega poslopja inštituta; kdo vse vidi in vse ve in kaj je hotela povedati Olmova mama tik pred smrtjo so le nekatera od številnih vprašanj, ki nas drezajo med branjem – in nekatera od njih ostanejo neodgovorjena. Čeprav nemara prizorišče s svojo skoncentrirano dialektiko med izbranci in marginalci ter gesli, kot je “nova lepa prihodnost”, sprva deluje shematizirano in nadrealistično ter daje videz časovno oddaljene huxleyjevske ubrane antiutopije, pa bralec skozi pripovedovanje junakov z naraščajočo grozo (ali vsaj močno neprijetnim občutkom) ugotavlja, da to, o čemer bere, ni nikakršna prihodnost, temveč gre za povsem razločno sliko sedanosti. Cona se razkrije kot zgolj še en pozabljeni in zapuščeni del katerega koli sodobnega mesta ali katere koli države, kamor interesi od kapitalističnega udobja pijanega in sitega (a kljub vsemu vedno znova

žejnega in lačnega) Salomona ne sežejo, zato mimogrede in brez obžalovanja sodi, naj se preseka z vsem, kar ni povšeči njegovi (z dobičkom umerjeni) vrednostni lestvici. Gradijo se zidovi in postavljajo ograje, vse to – za zaščito gradov v oblakih.

Konec romana je precej odprt, dobro je vse prej kot nedvoumno nagrajeno in slabo ni očitno kaznovano, zgodba v tej smeri prej nakazuje, kot pa pove kaj konkretnega. Tudi na tej točki avtorica prestopi pogosto klišejske rešitve, ki so v takšni žanrski kombinaciji znotraj mladinske književnosti precej pogoste. Zaključno sporočilo je z vsemi tistimi kresnicami, ki so v hladni zimski noči razsvetlile Cono, optimistično, vendar bo za uresničitev takšne vizije prihodnosti potrebna kolektivna akcija v smeri skupnosti, v smeri dobrega in pravičnega. Tihi pohod z baklami, s katerim se delo zaključí, bi torej lahko bil kateri koli miroljubni protest, ki smo jim bili in smo jim še priča po različnih koncih sveta in na katerih tlačeni in zatirani vedno znova in vse prepogosto zaman izšepetavajo svoj *dovolj nam je, dovoljnamjedovoljnamjedovoljnamje*. Delo torej vsebuje neke vrste mobilizacijski moment, poziva k družbeni akciji in svari pred konformističnim ali zgolj resigniranim prilagajanjem, pri čemer je jasno spoznavno in etično sporočilo dovolj spretno ovito v primerno estetsko strukturo. Jezik Marjane Moškrič je poln in živ, na eni strani skorajda poetično ubran in na drugi povsem stvaren, mestoma tudi pogovoren in slengovski. Poleg intertekstualne navezave na omenjene pripovedke o belem štrpedu najdemo tudi druge motivne drobce iz sveta literature in filma. Roman je z opisano kompleksnostjo prepričal žirijo letošnje desetnice, v sklopu projekta Rastem s knjigo pa naj bi ga prejeli vsi dijaki prvih letnikov srednjih šol in nadejamo se lahko, da bodo za majcenim belim bitjem med drugimi aktualnimi zgodbenimi poudarki, ki jih utegnejo najti, prepoznali za sodobni svet še kako relevantno kozmopolitsko sporočilo: “A veš kaj si želim? Da bi gledal košček neba. Ne mojega, ne tvojega, ne njihovega. Našega bi rad.”